

ТАОЦИ У ЛОГОРУ НА БАЊИЦИ НОВЕМБРА 1941

То хапшење таоца се одиграло отприлике овако: Хитлер је видео да му покушај са умирењем и придобијањем Србије на сарадњу не иде. Ни марионетски „комесари“ после априла, ни марионетска влада са „министрима“ после августа, нису претстављали Србију. Комунисти су повели борбу у шуми и планини и народ им је прилазио. Немци су гинули. Кад сарадња није успела, покушало се са застрашивањем масовним стрељањем: — Крагујевац, Краљево, Шабац, Ниш, и тако даље. У варошима где је власт Гестапоа и квислинга била јача, осећао се све више подземни отпор и пркос. Генерал Гестапоа Мајснер, онај исти чији се потпис налазио на великом плакату са сликом друга Тита и уценом од 1.000.000 динара за његову главу, решио је да слично као и у другим земљама које је покорио спроведе и у Београду и то још енергичније, то јест ту ударити право у главу, на интелигенцију, јер није помогао ни сав труд Љотићеваца ни Јонићевог „Министарства просвете“, које је, под притиском, прикупило читаву листу потписа многих истакнутих интелектуалаца — који вероватно, у накнаду за то, нису после ушли у један други списак, онај за Бањицу, — на проглас противу позива комуниста, који је штампан и као велики плакат излепљен такође по зидовима кућа Београда.

Чија је иницијатива, бар за Београд, била није овде важно. И Хитлер је ту учествовао, Мајснер наредио, а „Министарство просвете“, преко Драгог Јовановића и злогласног полицајца Вујковића, спровело. Све је било припремљено у највећој тајности. Малеш, начелник „Министарства“ начинио је био целу листу. Претекст су били масони. Уства-

ри ту је био избор непокорних интелектуалаца Београда. Као помоћ послужила је и унапред припремљена и штампана поверљива немачка књига са списком лица на које окупатор не може рачунати.

О самом том масовном хапшењу у Београду један од тих који је и сам био том приликом ухапшен прича:

„Ноћу су често сан прекидали пуцњи улицом. Временом се на то скоро и почело навикавати. Пуцале су патроле и на прозоре, који нису били довољно замрачени. Те ноћи, кућна капија се затресла од удараца...

Док сам се дигао из постеље и изашао на врата стана, налетео сам на швапски шлем и шмајсер уперен у груди: *Ihr Name?*.

Промуцао сам.

Умирен ваљда мојим безбедним изгледом у пижами и папучама, спустио је шмајсер и погледао у цедуљу: *Stimmt. Sie sind festgehalten!*

Један од агената, иза његових леђа превео је: Обуците се и пођите с нама. Затим: Где вам је телефон? Један је притрчао и ишчупао гајтан из апарата... Други је питао: Радио? Узео га одмах испод мишке и понео: пљачка.

Понео сам ћебе и руксак и сишао. О личном осећању и о запрепашћењу и очају укућана овде није реч. Напољу је чекао аутомобил. Ја поред шофера, цев шмајсера иза леђа. Попео сам се уз степенице Првог кварта, тада званог Варошки, где су ме одвели. Ту је већ било двадесет до тридесет познатих и непознатих. Седали смо у једној, ваљда за то испражњеној, соби, уза зид, на поду, и згледали се. Около жандарми. Када се накупила пуна соба, ушао је један Немац и дрекнуо нешто. Покупили

смо се и сишли на улицу. Ту су стајали камиони и око њих немачки војници са шлемовима и напереним шмајсерима.

Време око поноћи. Магла. Све мокро. Улице пуне: полицајски час је тада почињао још од 8 сати. Утоварили су нас и гурнули на гомилу. Двојица тројица, с оружјем, сели су позади на ограду. Фелдвобел је викнуо док су кола полазила: Ако ма шта приметите, не чекајте, пуцајте одмах...

...Мрак. Испод прореза циркаде разазнао сам ивице тротоара Теразија, Лондона, Славије. Наслутио сам низбрдицу поред Карађорђевог парка. Затим узбрдицу Авалског друма. Појам Јајинаца већ је био увелико познат, али је то био још недовољно јасан појам. Ево сад је све јасно. Воде нас тамо. Међутим, кочнице су зашкрипале. Набијени један преко другог занели смо се у страну. Кола као да су скренула. Кроз ивицу испод циркаде видео сам влажну шарену дрвену ограду, осветљену фаровима камиона који је ишао иза нас: Шарена ћуприја. Значи нису Јајинци.

Убрзо смо стали. Нека гвоздена капија је зашкрипала. Двориште. Рефлектори у очи. Брзо истоваривање. Силазак у сутерен неке велике беле касарне. Руке у вис. Сви џепови преврнути. Агенти пипају по телу, по сваком шаву. Немци се оштро нешто деру. Вујковић надгледа и смеши се. Затим, један за другим даље кроз мрачан ходник. Испод крака степеница велика гомила капута и ципела. То је од оних што су јутрос стрељани, објашњава фолксдојчер који нас спроводи, да би нас, ваљда, увео боље у атмосферу.

Кад сам ушао у неку велику, празну собу касарне на поду је, дуж зидова, на реткој слами седело и лежало већ стотинак људи. Неко руксак, неко коферчић крај ногу. На средини велика „кибла“ од старог бензинског бурета. Целу ноћ се после, ваљда од нервозе, чекало на ред пред њом. Стари професори Никола Вулић, увек ведар, Александар Белић, Аца Леко, неке судије, старокатолички бискуп Калођера, ваљда зато што није признавао Степинца, Ђока Тасић. Мику Илића су довели

после два дана. Ту су били и Влада Рибникар, Вељко Петровић, Риста Стијовић, Воја Мишковић, Виктор Новак, Велибор Глигорић, Света Мародић, Васа Чубриловић, Сениша Станковић, доктор Букић Пијаде... и тако даље. Ко ће све навести. Списак је, уосталом, добро познат. Три велике собе. Неки су већ били ту од недавна, други ту ноћ прикупљени сваки у своме кварту. Око три стотине укупно.

...Хоћу да избегнем да помињем и лична осећања и психичка стања. Ипак тешко је то обићи јер, најзад, све је онако како га човек доживљује. Изван тога није ни лепо ни ружно, ни издржљиво ни неиздржљиво. Ипак је, изгледа, једно од најнеиздржљивијих осећања повреда човекових најинтимнијих неопходности: У поређењу са идејом смрти, некеме би изгледало, можда неважно понижење она кибла на сред собе препуне непознатих људи, а нарочито познатих, људи, кибла коју треба, после свега, мада је то сада већ скоро неважно према оном најгорем, ујутру још и износити, препуну, и прати... и пљуваоницу исто тако препуну из собе препуне прозебних, па и болесних људи... коју треба исто тако прати голим рукама. Међутим, пре свега, ово друго је непосредно ту. Неодложно, а физички сасвим неиздржљиво... док су оно прво, били они хероји, храбри, или кукавице, морали гледати у очи или бар сасвим изблиза гледати, већ толико пута сви они који су били на пример годинама на Солунском фронту некада, или у Београду 6 априла... или најзад, у оно неколико дана од Београда до Сарајева. У ратовима се ипак некако, бар досада, гинуло као човек, ма и у блату, рову, води... ипак као човек од човека. А са самом идејом смрти човек би, некако, требало да се помири још од рођења. „Крчаг иде донде на воду док“... итд. Сада овде, суочен са том извесношћу, човек је можда највише помишљао на то како ће бити онима, или оној, које је оставио код куће. Због тога је и оно, после свих бомбардовања, у Сарајеву побегао из оне велике касарне, после заробљавања, пресвукао се и купио „аусвајс“ за мале паре... само да би што пре видео шта

је са онима код куће... Међутим, како би му сада, чини му се, изгледала привлачнија свака барака неког замишљеног заробљеничког логора, „под заштитом Женевске конвенције“, од ове загушљиве и мрачне собетине у сутерену, са киблом на средини... а из које ће собе изводити, по списку или на одбројавање... сваки пети, или десети. Зар није тако рекао доктор Пијаде да је гледао како су му и сина одбројали, па кад је он хтео да пође уместо сина, фолксдојчер га је умирио, смејући се: Ништа се не брините, доћиће и на вас ред... и тамо ће негде у студи и ноћи копати ров у смрзнутој земљи ашовом... затим скидати са себе одело и ципеле „да би било послато пострадалима од бомбардовања у Немачку“... и осетити гвоздену жицу како се урезује у зглавке руку укрштених на леђима, тако да ће се због тога неиздржљивог бола и оног босих ногу у смрзнутој новембарској ораници пожелети да се све само што пре сврши... да би после они из друге туре затрпали овај и копали за себе нов ров... Дакле и ту, пре свега, унижење свега оног најосновнијег човечанског у човеку.

Дуга је била та прва ноћ. Човек се осећао бескрајно уморан, психички, али се није спавало. Смењивали су се осећаји страха од „најгорег“ и побуне зашто баш то мора да буде кад је тако без повода и тако неправедно, тако низбогчега и низашта потребно — и мисли на начин на који ће до тога доћи, и на све оно пре „тога“. И опет револт против свег понижавања и телесне и душевне личности човека. „То није више твоје, то је сада државно“. То „то“ то је било моје тело, то сам био цео ја сам а онај који ми је први путу животу оспорио право личности, право да и то тело припада мени, био је подофицир који нас је у Бачкој чети у Скопљу, октобра 1914 године (у чувеној чети од „1100 каплара“) обучавао на брзу руку егзерциру и ратној служби. „Швабе“ (тада Аустријанци) су већ били пред Суворобором и тих су дана узели Београд, и ми смо за који дан требали да идемо на фронт као водници. Киша је лила а ми смо јуришали у развијеном ланцу на имагинарног неприја-

теља на брдашцу иза старих турских касарна. Испред брдашца био је блатњав поток. Примицали смо му се претрчавањем. Трк. Лези. Брза паљба. Устани. Трк. Лези... Одмерио је баш кад смо били усред блата. Лези. Брза паљба. Прескочио сам каљугу и легао. Натраг, лези тамо где си био кад сам викнуо да легнеш. „То више није твоје то је сад државно“. То „то“ то сам био ја који нисам више имао да припадам себи. Први губитак права на своју сопствену личност, на своје тело... Затим је дошла друга лекција: Кујна је била под трулим кровом турске шупе. По гредима се јурили пацови. Ко зна кад је један упао у казан, тек кад смо један за другим прилазили са порцијом у руци, на лопати којом се из казана вади месо појавио се раскуван, розикаст, надувен пацов. Неко је цокулом преврнуо казан. Командант је питао ко је то био. Нисмо хтели рећи. Постројио је целу чету у кару и узео са сваке стране по једног. Подофицири су им скинули гаће и ударили по 25 батина. У тој чети било је свих који дотле нису служили војску, старији студенти, чиновници, адвокати... Ово сада већ више није био губитак права на своју личност, на своје тело. То је било тотално понижавање свега најосновнијег у човеку, без чега као да нема живота... па ипак. У дугој ноћи, ту на поду, сетио сам се тих првих лекција. Ево где се понавља, и то комбиновано и са оним „најгорим“.

Умирило ме је некако једно парче електричне жице баш меке и погодне, које сам нашао у клозету, после, ујутру, кад су нас пустили да се мало умијемо. Изабрао сам, у мислима, чак и неку гвоздену решетку, довољно високу за моје ноге да се одвоје од пода...

... Остало је све било сасвим неважно. Па ипак, преокупирало је, испуњавало цео дан: Чанак чорбе, без меса, и мало парче хлеба, стојећи у ходнику, и то само једном дневно. Затим се смело ходником мало и прошетати горе доле, неколико минута... Иначе, чекало се нешто... ма шта... И то нешто је дошло најзад, у облику, прво можда само самообманљивог осећаја, а затим су неке почели пуштати кућама...

... Остало је познато. Хитлер се предомислио. Ко му је то саветовао. Можда се и то зна. Тек, он лично решио је да одустане од масовног стрељања. Прибегло се уцењивању. Временом, затим,

половина је постепено пуштана; други издвајани и одвођени на Јајинце (рачуна се да је око 50 000 ту стрељано); трећи су остали годинама ту, до краја, у злогласном Бањичком логору...

L'ARRESTATION DES ÔTAGES À BELGRADE EN NOVEMBRE 1941

A. D.

Hitler n'avait pas réussi à tromper les peuples yougoslaves par ses gouvernements guignols. A l'appel du Parti Communiste, la résistance armée s'était formée et les têtes des fascistes commencèrent à tomber, les camions à brûler et les trains à sauter.

La Gestapo y répondit par des massacres collectifs: Kragujevac, Kraljevo, Šabac, Niš, etc. Belgrade, centre des forces d'occupation, ne courba la tête non plus. Cela ne fit qu'enrager Hitler. Personnellement il décida d'appliquer les mesures d'une terreur extrême: on mettra derrière des barbelés tout ce qu'il y a de rebelle parmi les intellectuels de la capitale et on en fusillera 10 ou 100 pour chaque nazi tué en Serbie.

Tout a été organisé dans le plus grand secret et vers minuit, le 5 novembre 1941, les agents de la Gestapo, casques sur la tête et mitraillette à la main, firent irruption dans les demeures de quelques 300 professeurs, juges, écrivains, avocats et d'autres intellectuels (dont la liste complète a été dressée par le soi-disant Ministère du Gouvernement Quisling de Belgrade), les firent sortir du lit et les transportèrent entassés dans des camions, dans le camp de concentration de Banjica. Là on les conduisit dans un souterrain où sur le plancher nu, dos à dos, ils passèrent des journées avec une petite gamelle de soupe et un misérable morceau de pain et avec la perspective de se voir à chaque moment (surtout en pleine nuit) mis en rang d'où chaque cinquième ou dixième pouvait être désigné pour être fusillé (après avoir été

dévêtu et obligé de creuser la fosse de la tombe commune).

Pour les gens qui ont vu de près le «pire» sur le front de la guerre et qui ont subi déjà les sensations des bombardements aériens sans abris, l'idée de ce «pire», qui d'ailleurs doit arriver à chacun un jour (mais qu'on espère arriver le plus tard possible) a paru moins insupportable que toutes ces humiliations de tout ce qu'il y a de plus sacré et intime et propre à un être humain. De tout ce qui fait un homme... en commençant par cette cuvette au milieu d'une chambre, devant quelques 150 hommes, jusqu'au moment de creuser, spolié, sa propre fosse. Une humiliation d'autant plus sadique et inconcevable qu'elle devait devancer le «pire» final...

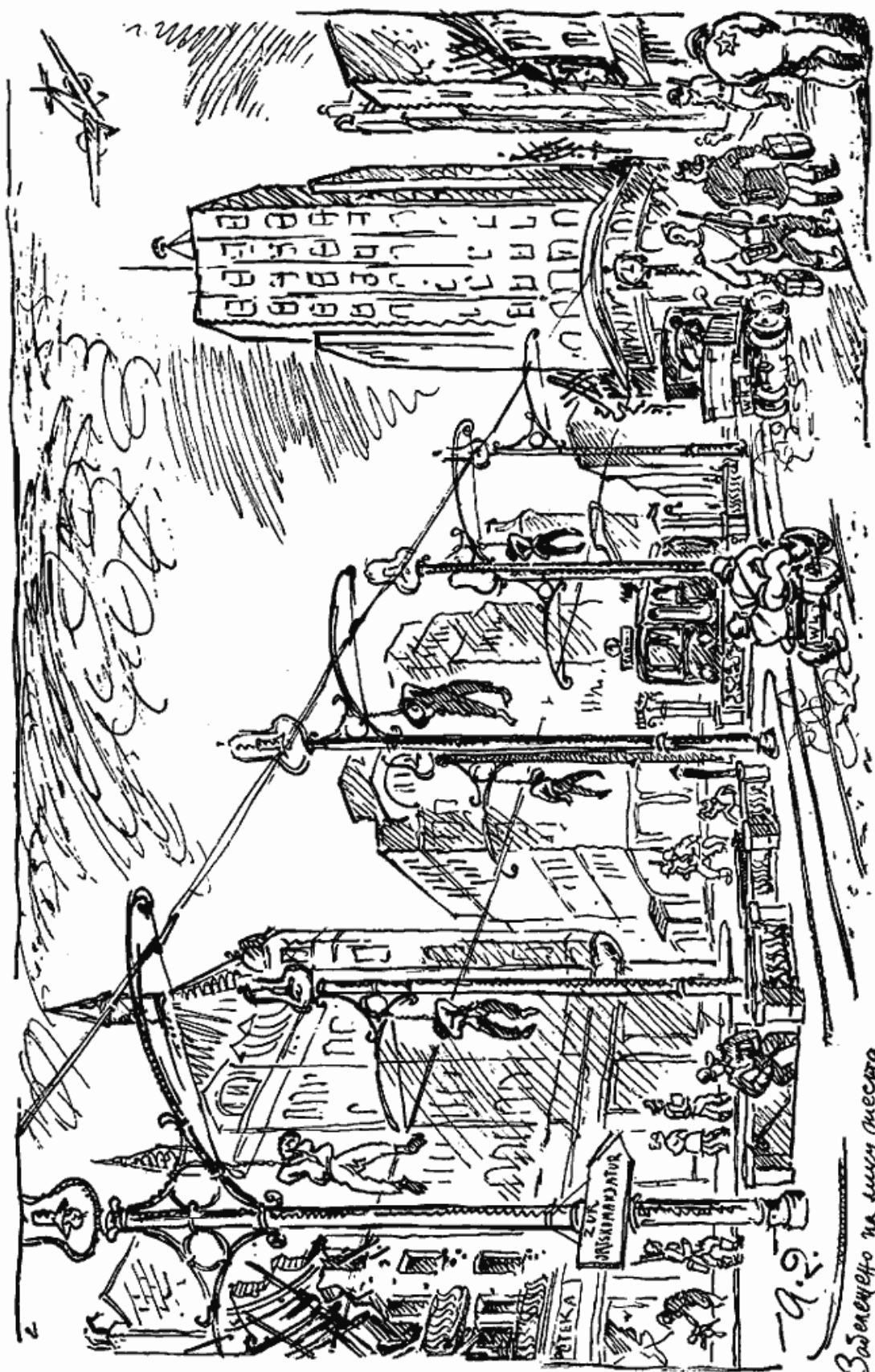
Un des témoins faisant partie du groupe des otages, raconta comment les choses se passèrent cette nuit-là et décrivit les jours suivants. Le tout illustré par une dizaine de dessins originaux.

Cet événement eut une telle répercussion que Hitler lui même se rendit compte qu'il était allé trop loin et renonça, ensuite, aux exécutions collectives. Tout de même un grand nombre parmi les arrêtés paierent de leur tête, les autres furent retenus plus ou moins longtemps dans ce fameux camp de malheur qui fit, ensuite, plus de 50 000 autres victimes, surtout parmi les communistes et ceux qui sympathisaient avec la lutte de libération, fusillés sur le terrain de tir, voisin, à Jajince.

Из збирке окупације и отпору
Београда 1941-1944

Уз помоћ и архиву А. Дворка

Саблењето на кинијум места

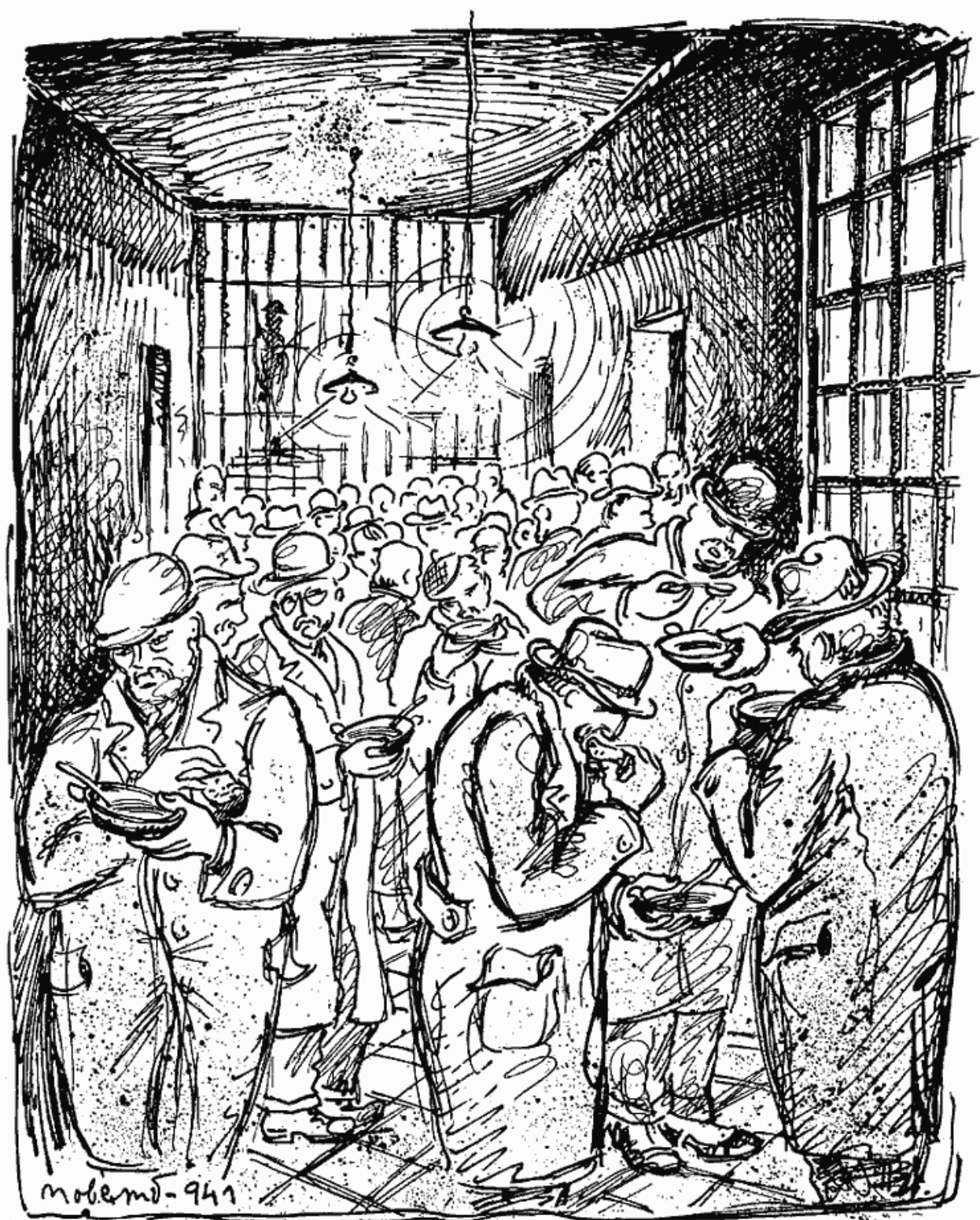
PATRIOTES PENDUS A BEOGRAD EN 1941.

ВЕШАЊЕ НА ТЕРАЗИЈАМА 1941 ГОДИНЕ

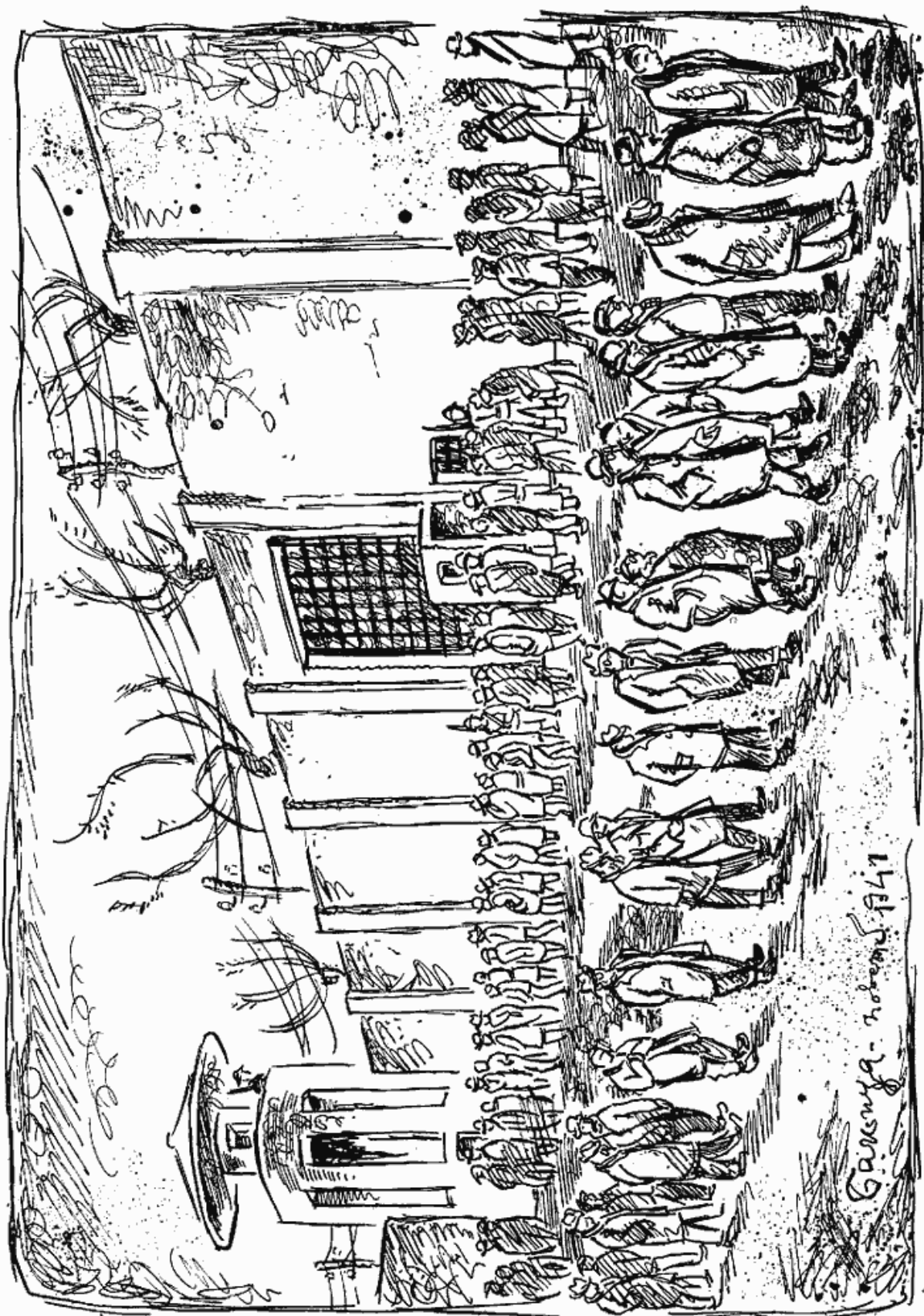

OTAGES DANS LE CAMP DE BANJICA, PREMIERE NUIT

ТАОЦИ У ЛОГОРУ НА БАЊИЦИ. ПРВА НОЋ

ТАОЦИ У ЛОГОРУ НА БАЊИЦИ 1941. ЧАНАК ПРАЗНЕ ЧОРБЕ И ПАРЧЕ ХЛЕВА НА ДАН
OTAGES DANS LE CAMP DE BANJICA EN 1941, GAMELLE DE SOUPE ET MORCEAU DE PAIN

Банџа - новембар 1941

ТАОЦИ У ЛОГОРУ НА БАЊИЦИ НОВЕМБРА 1941. У ДВОРИШТУ ЗАТВОРА
OTAGES DANS LE CAMP DE BANJICA EN 1941, DANS LA COUR DE LA PRISON

ТАОЦИ У ЛОГОРУ НА БАЊИЦИ 1941, РУЧАК НА ПОДУ
OTAGES DANS LE CAMP DE BANJICA, REPAS SUR LE PLANCHER

ВЕЛИЈА У БУШИНОЈ УЛИЦИ

DANS LA CELLULE

НА ЈАЈИЊИМА

A JAJINCI

КАПУТИ СТРЕЉАНИХ

VÊTEMENTS DES FUSILLÉS

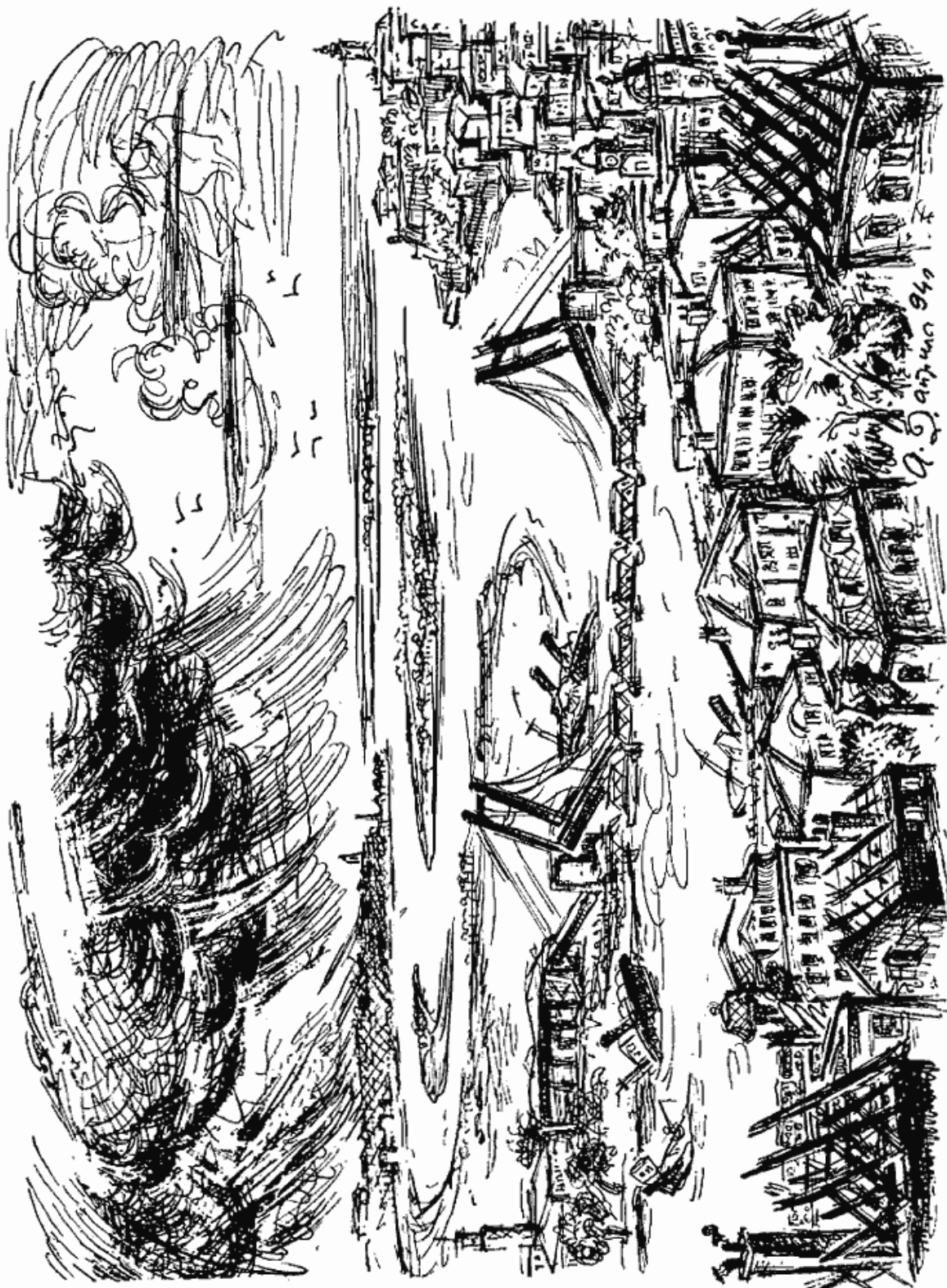
SANS COMMENTAIRE

БЕЗ ОБЈАШЊЕЊА

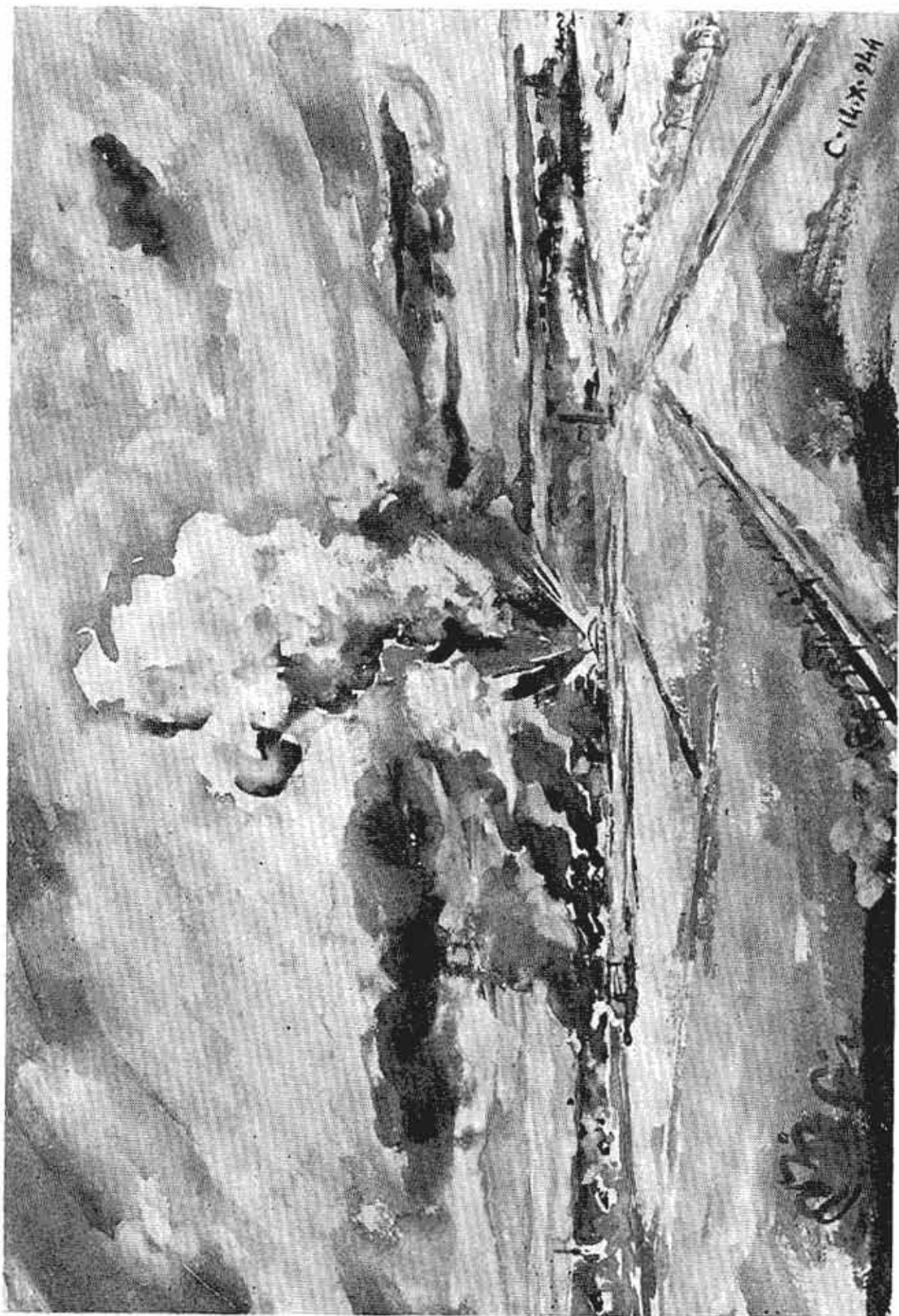
А. ЈАЈИНЦИ

НА ЈАЈИНЦИМА

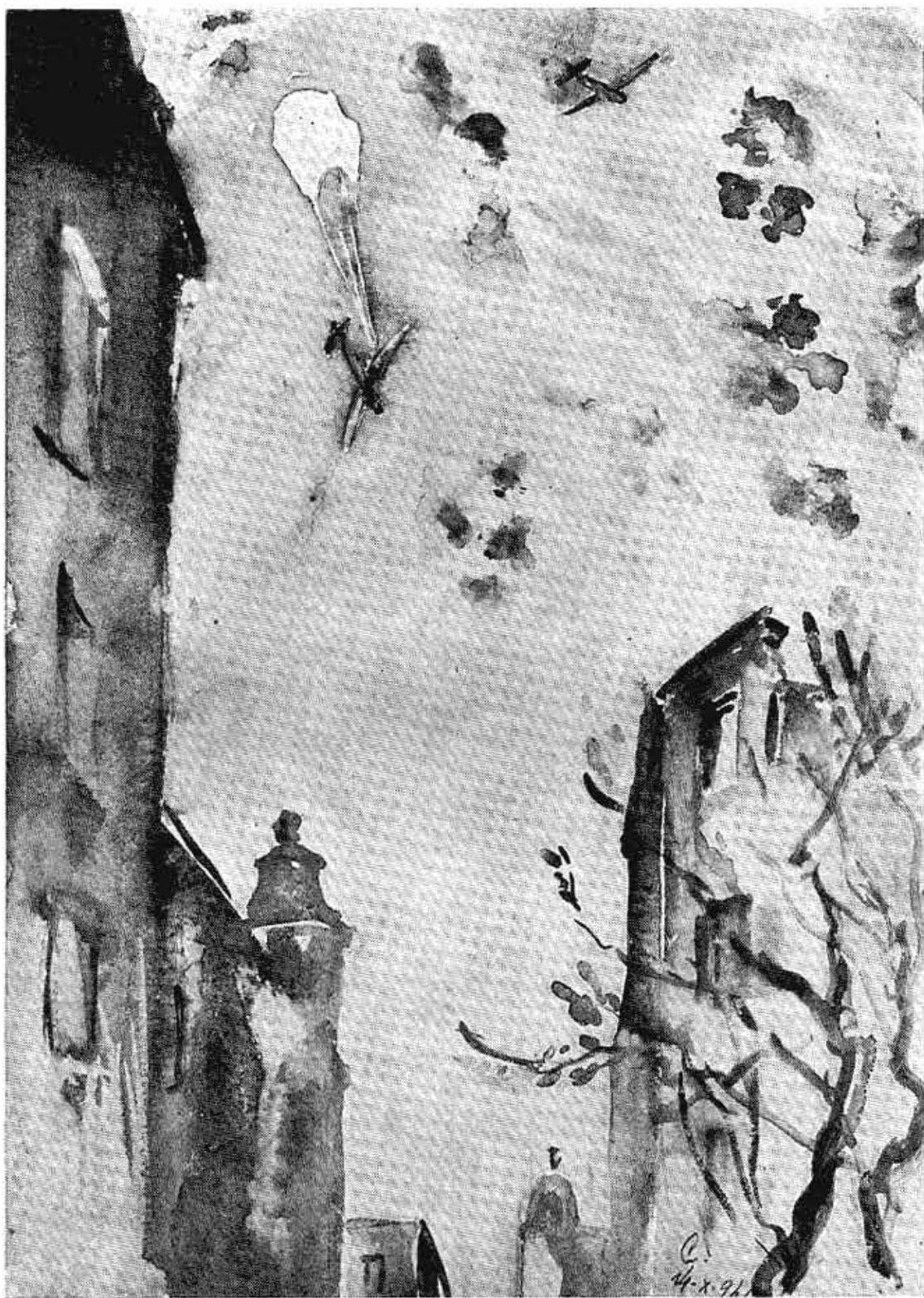
БЕОГРАД АПРИЛА 1941

БЕОГРАД ЕН АВРИЛ 1941

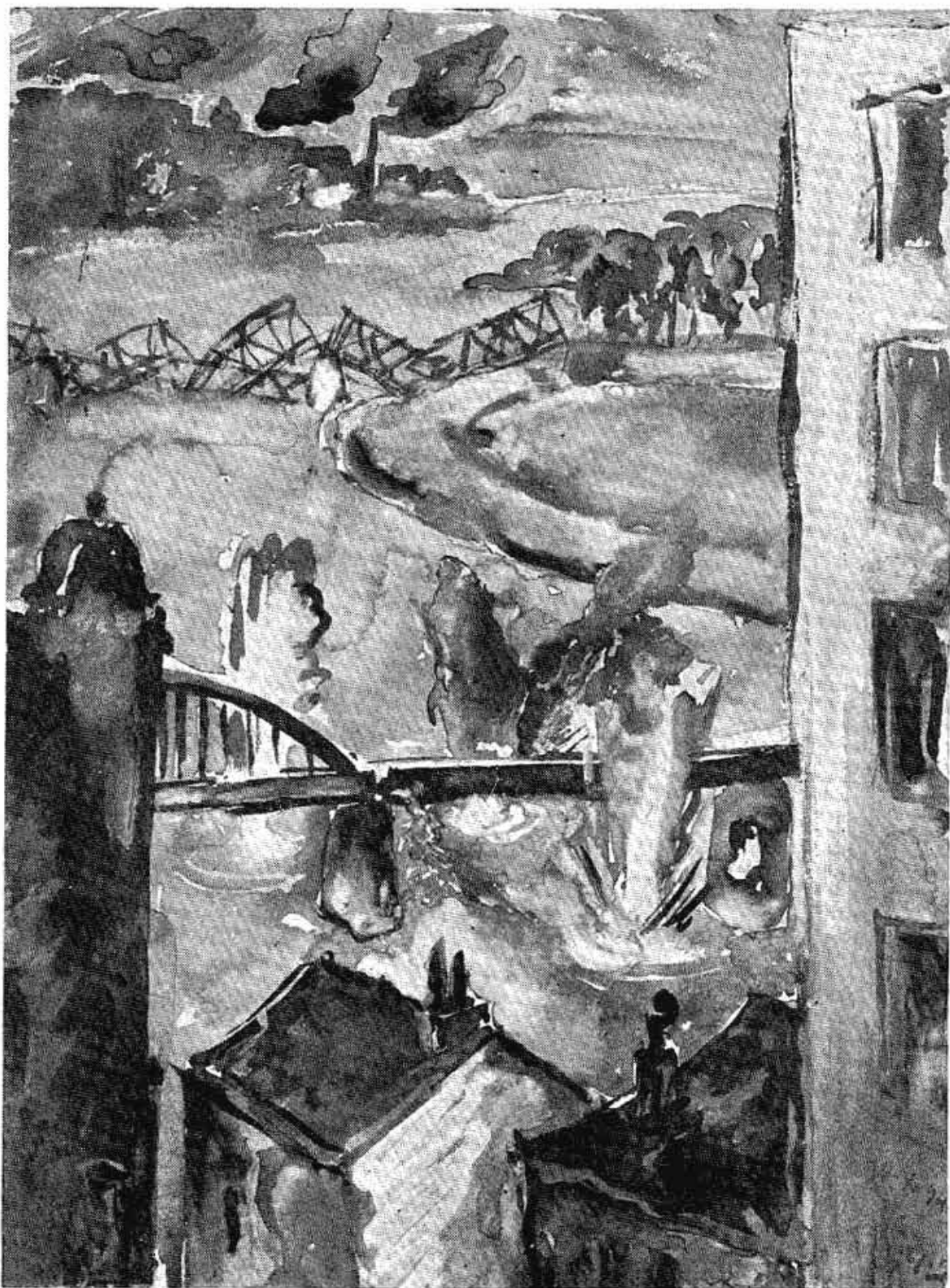
L'AERODROME DE ZEMUN, OCTOBRE 1944

ЗЕМУНСКИ АЕРОДРОМ, ОКТОБРА 1944

ПОГОЂЕН АВИОН, ОКТОБРА 1944

L'AVION TOUCHÉ, OCTOBRE 1944

ЗЕМУНСКИ МОСТ ПОД ВАТРОМ БАЦАЧА, ОКТОБРА 1944
PONT DE ZEMUN SOUS LE FEU DES MORTIERS, OCTOBRE 1944

БЕРБЕРИН СПАСАВА РАЊЕНОГ ТЕНКИСТУ ПРЕД „АЛБАНИЈОМ“ 10 ОКТОБРА 1944
UN GARÇON-COIFEUR ESSAIE DE SAUVER UN TANKISTE D'UN CHAR EN FLAMME